
Anmeldelser

Historiefilosofiens uundværlighed

Hans-Jørgen Schanz: *Det historiske. Refleksioner over historie og metafysik*, Modtryk, 1996, 196 sider, kr. 196,-.

*

Idéhistorieprofessor Hans-Jørgen Schanz' nyeste pointe er enkel; men det kræver en dyb indånding at annamme den.

Termen historiefilosofi dannes i oplysningstiden. Fra ca. 1750 til 1900 bredte historiefilosofiske spekulationer sig. Afgørende var idéen om, "at ethvert fænomens essens ligger i dets udvikling, dets historie. En idé, der utvetydigt var en krigserklæring mod al klassisk metafysik". Oplysningsfilosofferne accepterede ikke, at menneskelivet skulle være uforanderligt eller blot styret af ydre skæbneagtige eller guddommelige kræfter, endside at historien skulle køre i ring.

Det oplysningsfilosofiske historiesyn hyldede en lineær udviklingsnødvendighed. Historien indtog religionens plads. Menneskene forestillede sig, at de kunne skabe historien, og at denne samtidig havde en kraft. Paradis skulle kunne blive en jordisk affære. Subjektet blev tænkt som suverænt og selvberørende. Dannelsesstanken florerede. Tiden var fremskridtsoptimistisk, præget af en kolossal tillid til den humane viden. Videnskab og naturbeherskelse skulle vokse frem. Intet skulle kunne stoppe historiens store lokomotiv, og væksten var det store ledemotiv.

Hegel havde tiltro til den absolutte fornufts gennemsnættelse i form af verdensåndens virkeliggørelse, Marx havde forjættende forhåbninger om revolution og brud som iboende muligheder i historiens gang. Idealer om perfektionering, lykke, rigdom, magt og ære garneredes og garderedes med historiefilosofisk rygdækning.

Opgør med fremskridtsoptimismen

Med Nietzsches kritik, der underminerede antagelsen af en mening i og med historien, og med Frankfurterskolens civilisationskritik, der ikke overhørte eller glemte det 20. århundredes smertelige erfaringer: krig, vold, instrumentel fornuft, en omfattende undertrykkelse og alverdens anden uforstand, blev positive historiefilosofiske forestillinger udsat for et attentat. Historien syntes nu ikke blot målløs, men også meningsløs.

Resultatet blev "et naivitetstab, en forleghed og en iøjnefaldende tilbageholdenhed i forhold til eksplicitte historiefilosofiske påstande". I dag bærer vi denne flertydige arv i hjertet. Vort sprog og vor tænkning er isprængt usikkerhed og tvivlrådighed.

Schanz finder det i øvrigt paradoksalt, at historiefilosofien blev undermineret i det tyvende århundrede af bl.a. kritiske filosoffer, samtidig med at "fuldblodshistoriefilosofi" i form af masseideologi og massepropaganda blev udbredt som aldrig før.

Schanz' dobbelt-mission

Udånding...! Her ved indgangen til et nyt årtusinde lancerer Schanz så sit dobbelte forhavende, som kan parafraseres således:

Anmeldelser

1) *Der kan slet ikke tænkes uden historiefilosofiske antagelser og postulater.*

Schanz' begrundelse: Kritikerne af historiefilosofierne vil enten lave negative historiefilosofier eller komme til at præsentere forestillinger om mening, der kun lader sig udtrykke, hvis de meningsforhåbende tager afsæt i en eller flere af følgende "klassiske" historiefilosofiske figurer, såsom: sammenhæng, kontinuitet, målretning, oprindelse, kraft, iboende logik etc.

2) *Det er "armod i tanken om historien", når man forestiller sig, at der efter Murens fald i 1989 ikke mere kan eller skal formuleres historiefilosofi.*

Schanz' begrundelse: Den filosofiske tænkning bombes tilbage til et lammende "prærefleksivt stadium", hvis man giver afkald på historiefilosofiske refleksionsformer. Eller som han formulerer det i sin tunge stil i samklang med og som en kærlig ros til den tyske filosof Theodor W. Adorno: "...enhver tydende historiefilosofisk ansats må som minimalaksiom gå ud fra, at der i det historiske gives og forekommer arter af tidskontinuitet og rumskontinuitet, uden hvilken enhver historiefilosofisk refleksion allerede i udgangspunktet ville negere sin egen mulighed."

Historiefilosofien må besinde sig. Den må løsgøres fra sine bindinger til det ambitiøse og ofte alt for totalitære projekt: at udtale sig programmatisk om fremtiden og historiens nødvendige gang. Den tydende – og ikke mere bydende – historiefilosofi ved, at "historien ikke lader sig sætte på noget simpelt eller entydigt begreb", samtidig

med at den ved, at den historiefilosofiske tænkning hverken kan undværes eller undgås.

Et par kritiske ord på vejen...

Tesen om historiefilosofiens uundværlighed lyder plausibel; men det er utilfredsstillende, at det aldrig tydeliggøres, hvilken historiefilosofi Schanz slår på tromme for. Hvilken konsistens og rækkevidde har den? Hvad kan den udtale sig om? Hvor skal den besinde sig? Hvis Schanz har en historiefilosofi, får den ikke fylde og substans i bogen. Bogen er primært programmatisk.

Jeg får lyst til at spørge: Er det nødvendigt at kunne give sit liv et historiefilosofisk perspektiv...er det nødvendigt for kunsten, for historievidenskaben, for politikken etc.? Konkrete svar på disse spørgsmål findes *ikke* i bogen.

Det idéhistoriske almenhedsniveau har en tankeinciterende kvalitet. Jeg keder mig sjældent i Schanz' selskab; men hvorfor vo-ver han ikke lidt mere. På så højt et almenhedsniveau er risikoen for banaliteter og utydelige generaliseringer mere end overhængende.

Muligvis er det utilgiveligt næsvist af mig at hævde, at det er lige før, Schanz kunne have fremført to til tre andre kongeniale teser med stort set samme påstandsgtige argumentation: 1) Der kan slet ikke tænkes uden ontologiske antagelser, 2) Der kan slet ikke tænkes uden metafysiske antagelser, eller som finale i den alt for almenne pølseende, 3) Der kan slet ikke tænkes uden antagelser.

Bogen kunne have vundet ved at blive

Anmeldelser

skrevet igennem. De mange gentagelser skærer i øjnene. Hensigtserklæringer og essays byder sig til, og bogen bliver noget ujævn og torso-præget. Flere af de fremlagte essays er vredet for tæt omkring de bærende teser, hvorfor de ikke helt kommer op at flyve. De bliver for illustrerende, selvom det hverken er uinteressant at læse Schanz' fortolkning af Karl Poppers historieteori eller af Reinhardt Kosellecks tanker om vore tids-, rums- og epokebegreber. Nogle af de tidligere bøger fra idéhistorikerens hånd forekom strammere både i komposition, stil og i tanke. Jeg tænker bl.a. hér ikke mindst på *Refleksion og balance. Refleksioner over metafysik og modernitet* (Århus, 1990).

Endvidere kunne Forlaget Modtryk godt anskaffe sig et andet orddelingsprogram.

Steen Nepper Larsen

Ordet som tankens krop

Ole Fogh Kirkeby: *Ordenestid. Fragmenter til en sirlig filosofi*, Det lille Forlag, 1996, 112 sider, kr. 140,-.

*

Den tyske filosof Manfred Frank holdt i 1990 tre forelæsninger om filosofiens stil på Princeton Universitet i USA. Han bestemte stil som et sprogligt fænomen, og hævdede, at selvom sproget almengør og begreberne er fællesgods, så er den individuelle stil i filosofien distinkt og umulig at eftergøre, når den er noget værd. Stilens mysterium består i, at den – selvom den principielt er ikke-meddelelig, unik og begrebsløs – faktisk kan forstås af andre, og at den altid vil blive fortolket forskelligt. Den individuelle stil lader sig ikke oversætte uden tab og ikke referere uden overgreb. En filosofisk stil følger ikke mekaniske sprogregler, og den er ikke en udvortes klæde- dragt på en tanke eller en genstand, der søger en beskyttende og repræsenterende "hud". Stilen er ikke til at adskille fra filosofiens substans. Det retoriske og det indholdsmæssige flyder ind i hinanden. En filosofisk stil ryster konventionens koder, mens den giver os et indblik i skribentens ejendommelighed og særegenhed. Verden bringes til et sprogligt udtryk, der ikke efterlader verden eller indvånerne i denne uberørt af denne skabelsesproces.

Stringens og stilhed

Ole Fogh Kirkebys lille nye bog har filo-